

SÖREN AABYE KIERKEGAARD'IN YAZARLIĞI VE ESERLERİ ÜZERİNE

On Søren Aabye Kierkegaard's Authorship and His Works
Tamer YILDIRIM*

ÖZET

Kierkegaard, filozof, teolog, varoluşçuluğun babası, edebiyat eleştirmeni, psikolog ve şair olarak isimlendirilmiştir. Felsefi eserlerinin çoğu birey olarak nasıl yaşanılacağına ve kişisel seçim ve taahhütlerin önemini vurgulamaya değinir. Psikoloji ile ilgili eserleri bireylerin yaşam seçenekleriyle karşı karşıya kaldıklarındaki duyguları ve tutkularını açıklar. Onun düşüncesi Sokrates ve Sokratik metottan etkilenmiştir. Bundan dolayı Kierkegaard eserlerinden bazılarının takma isimle diğerlerini de kendi yazar ismiyle yayınladı. Takma isimler 19. yüzyılda genelde yazarın kendi dışındaki bakış açıları temsil eden bir araç olarak kullanılırdı. Kierkegaard'ın Almanya'da nispeten erken ve çeşitli felsefi ve teolojik şekillerde ele alınışı eserlerinin, etkisinin ve dünyanın tamamında okur sayısının artmasının en belirleyici unsurlarından biriydi.

Anahtar Kavramlar: Kierkegaard, Takma Ad, Varoluşçuluk, Felsefi Eserler, Sokratik Metod.

ABSTRACT

Kierkegaard has been called a philosopher, a theologian, the Father of Existentialism, a literary critic, a psychologist, and a poet. Most of his philosophical works deal with the issues of how one lives as a single individual and highlighting the importance of personal choice and commitment. His psychological work explores the emotions and feelings of individuals when faced with life choices. His thinking was influenced by Socrates and the Socratic Method. Therefore Kierkegaard published some of his works using pseudonyms and for others he signed his own name as author. Pseudonyms were used often in the early 19th century as a means of representing viewpoints other than the author's own. Kierkegaard's comparatively early and manifold philosophical and theological reception in Germany was one of the decisive factors of expanding his works, his influence, and readership throughout the world.

Key Words: Kierkegaard, Pseudonym, Existentialism, Philosophical Works, Socratic Method.

1.GİRİŞ

20. yüzyıla önemli etkileri olan varoluşçuluğun kurucusu olarak değerlendirilen Danimarkalı Søren Aabye Kierkegaard'ın (1813–1855) kısa olmasına rağmen oldukça üretken bir yazarlık hayatı olmuştur. Üniversite yıllarında makale yazmaya başlayan Kierkegaard'ın yazıları

* Yrd. Doç. Dr. Şınak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, tamer_yil@hotmail.com.

farklı alan ve konuları içermesi açısından geniş bir çeşitlilik göstermektedir. Özellikle Kierkegaard ve varoluşçuluk hakkında araştırma yapacaklar için onun yazılarını -farklı başlıklar altında sıralamak mümkün olmasına rağmen- tarihsel sırayla ve önemli gördüklerimiz hakkında kısa da olsa bilgi vererek açıklamaya çalışacağız. Fakat öncelikle onun yazarlığı hakkında bazı konulara temas etmemiz gerekmektedir.

Bilindiği gibi varoluşçular genellikle, görüşlerini bir sistem içinde birleşmiş bir bütün olarak ortaya koymazlar. Bunun yerine dolaylı bir biçimde Roman veya dramlarla veya kişisel yaşamlarının bir yönüne ışık tutan günlüklerle düşüncelerini açıklarlar. Yani teknik bir terminoloji kullanmak veya büyük ölçüde özel ihtisas konularıyla meşgul olmazlar. Kierkegaard da bu şekilde eserlerini oluşturmuştur.¹

Onu derinden etkileyen babası Michael Pedersen Kierkegaard ve özellikle nişanlısı Rogine Olsen'in bütün eserlerde varlıkları/etkileri hemen hissedilir. Zaten Kierkegaard da "İçimin en uzak kuytularındaki gizli yazılardır her şeyi açıklayan" derken bunu kastetmektedir.² Dolayısıyla onun yazıları öznel; en azından öznel olmaya büyük önem gösterir.³ Öznel olmalarının yanında ayrıca "ben bir havari değilim, aslında ben bir dahiyim" diyen Kierkegaard, spekülatif bir düşünce kuran eserler vermemiş bu tür kurguları bireyin yaşam pratikleri açısından anlamsız bulmuş ve düşüncelerini kurgusal olarak birbiriyle bağlantısı olmayan fragmanlardan oluşan bir gerçekliği dolaylı yollardan anlatmıştır.

Kierkegaard yeni bir felsefenin temelini atmak düşüncesiyle ortaya çıkmadığı gibi eserlerini de felsefe eseri olarak göz önünde bulundurmamıştır. O, felsefi kanıtlarını yalnız bir tek amacı göz önünde tutarak ve yalnız bu bir tek amaç için kullanmıştır; filozofları çıkmaza sokmak yani felsefe kanıtlarının yetersizliğini göstermek. Bunu yaparken de fikirlerini bir düzen içinde ileri sürmemiştir dolayısıyla onları bir düzene sokmaya çalışmak onları tahrip etmek anlamına gelecektir.⁴

Eserlerinde polemikleri kullanarak aklın sınırlılığını, dini sistematize etmenin yanlışlığını göstermiştir. Zira Hıristiyanlıkta yer alan ve akılla açıklanması zor olan (Teslis, Enkarnasyon vb.) kavramları doğrudan

¹ Paul Foulquie, *Varoluşçunun Varoluşu*, çev. Yakup Şahan, 2. Baskı, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1995, s. s. 43.

² Walter Kaufmann, *Dostoyevski'den Sartre'a Varoluşçuluk*, çev. Akşit Göktürk, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 19

³ Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, çev. Nedim Çatlı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 202

⁴ Roger L. Shinn, *Egzistansiyalizmin Durumu*, çev. Şehnaz Tiner, İstanbul, Amerikan Bond Neşriyatı, 1964, s. 32.

ifade etmek büyük problemdir. Bu bağlamda en geçerli yol Kierkegaardvari dolaylı bir iletişimdir. Şöyle ki, Kierkegaard'ın eserleri onun iç hayatını yansıttığı gibi bu eserlerden her biri aynı zamanda ona kendini daha iyi anlama, kendi iç hayatında derinleşme, duygu ve düşüncelerini yabancı unsurlardan temizleyerek ahlaki açıdan yetkinlik kazanma fırsatını vermek bakımından da önemlidir. Zaten onun asıl amacı, kendini tanıma, başka bir deyişle “*kişilik kazanma yahut kişiliğe şekil vermedir.*”⁵ Varoluşu gerçekleştiren şey de budur. Tıpkı bu konuda kendisine adeta örnek olarak aldığı Sokrates gibi. Sokrates'in filozof olup felsefeden bahsettiği gibi Kierkegaard da hem yaşayan ve hem de yazan bir varoluşçu filozoftu.

Kierkegaard bir varoluşçu olarak yazarla yazılarını ayırma fikrini kabul etmez. Okuyucularına kendilerini gösterebilmek için, onları kendisine bakmaya davet ederek kendi hayatını “*insanları uyaracak şekilde düzenlenmiş bir vecize*” diye tarif eder.⁶ Richard Niebuhr'un Kierkegaard'ın bu yönünü tasvir ettiği gibi “*Bize yol üstünde işaret direğine bu taraftan*” yazılı bir seri işaret gösterir ve işaret edilen yere vardığımız zaman, hiçbir yeri değil, fakat doğrudan doğruya bizi gösteren bir elle karşılaşırız.⁷

Genel olarak hayatı varoluş aşamaları olarak estetik, etik ve dini olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutan Kierkegaard açısından özellikle etiğin ve dinin öznel doğruları dilde ifade edilemeyeceği için bireyin yaşamının varoluşsal bağlamında ifadeleri bulabileceğinden bu durum doğal bir mahiyet arzeder.

Kierkegaard genelde düz yazı yazsa da ara sıra şiir yazdığı da olmuştur. Özellikle eski nişanlısı Rogine Olsen'e evleneceği gün gönderdiği şiir hem üslup hem de içerik olarak adeta bir başyapıttır.⁸

⁵ Hüseyin Batuhan, *Kierkegaard'da İroni Kavramı*, (Basılmamış Doktora Tezi), İ.Ü.E.F., 1952, s.VII.

⁶ Roger L. Shinn, 1964, s. 31

⁷ H. Richard Niebuhr, *Sören Kierkegaard, Christianity and the Existentialists*, trans. Carl Michalson, New York: Charles Scribner's Son, 1956, s. 27–28

⁸ Rogine'ye, Fritz Schlegel'le evlendiği gün yazdığı şiirde, bu duruma değinmektedir. Şiirin çevirisi şöyledir,

*İbrahim'in ve İshak'ın hikâyesini tekrar okuyordum,
Vazifemizi yani Rabbimizin bizden feragat etmemizi istediği
Her şeyden her an feragat etmeye hazır olmamız gerektiğini düşünerek:
Sen, benim kurbanımsın, ruhumun muradına eremediği kadınınsın
Ve senden vazgeçmeyi istemekle seni ne kadar çok sevdiğimi,
O'nu ne kadar çok sevdiğimi ispatlamaya o kadar çok istekliydim ki.
Tıpkı İbrahim gibi, tıpkı İshak gibi
İnançlarımız her ikimizin de bağışlanacağına inanmaya sevketti beni.
Ben seni bu çağın kötülüklerinden,*

Korku ve Titreme'deki İbrahim – İshak ilişkisini anlattığı dört farklı tarzda da aynı şiirsel üslup vardır. Zaten Kierkegaard da kendisini bir şair olarak görmektedir ve yaşam öyküsünde kendisi için “*din şairi*” ifadesini kullanmaktadır.⁹ Şöyle yazmaktadır: “Kendimi hakikat uğruna öldürecek kadar hakikatin şahidi olmaya gücüm yok; zaten benim mizacımda beni böyle bir şeye yöneltecek temayül yok. Bir şair, bir düşünür olabilirim; bunun için doğdum. Ama yönüm daima Hıristiyanlığa ve Hıristiyan olma idealine dönüktür.”¹⁰

Bu döneme kadar bir ‘din şairi’ olan Kierkegaard’ın hem düşünce hem de yazı hayatını 1845 yıllarının sonlarına doğru *Corsair* adlı bir hiciv dergisinin kendisiyle alay etmelerinden dolayı bir çatışmaya girmesi değiştirmiştir. Zira hayatında bir dönüm noktasına da işaret eden bu tarihten sonra edebi faaliyetlerinden vazgeçip papaz olmayı düşünmüş fakat sonunda kendini dindar yazarlığa vakfetmiştir. Bunun sonucu olarak 1846’dan sonra Kierkegaard’ın yazıları açık bir şekilde Hıristiyan karakter kazanmıştır. Heidegger de Kierkegaard’ın son yazılarında (1846’dan sonrası için) dindar bir yazardan başka bir şey olmadığını

Kendimdeki kötülüklerden koruyordum.

Ben O'nun bizim birliğimizi (beraberliğimizi) kutsamasını istedim.

Ve istedim ki bu kutsamayı kuşanmak bir kalkan gibi.

İmana sıçrayışımı geri alamam

Sana küçük bir armağan gönderiyorum, ancak düğüne katılamayacağım.

Eğer, merasimden sonra, Geyik parkının yukarısındaki tepeye doğru bakmaya fırsatın olursa,

Beni Tanrı'yı yanlış anladığımı farkına varmış bir şekilde orada öylece duruyor olarak gördüğünü hayal etmekte özgürsün.

Dünya, Rogine, bir ölüm makinesidir,

Her şeyde öğütülecek bir tane arayan, değirmen taşı gibi zalim bir çarktır.

Biz hayatlarımızı kendi ellerimizle yapıp ettiğimiz işlerin kanlı bataklığında yürüyerek ve yüzerek geçiyoruz.

Niyetim senin yerine O'nu tercih etmek değildi

Beni, imanımı affedebilir misin?

Dönesin diye sadece gitmene izin verdiğimi anlayabiliyor musun?

Canım, seni incitmek istememiştim.

(Kenyon Review, Trans. Anthony Walton, C. 21, 1999, Sayı 1, s. 86' den alınmıştır.)

⁸ Pierre Mesnard, *Kierkegaard*, çev. Adil Avva, Beyrut: Menşuratu Uveydat, 1983, s. 33

⁹ Edward Money, *Knights of Faith and Resignation: Reading Kierkegaard's Fear and Trembling*, State University of New York Press, Albany, 1991, s. 3.

¹⁰ Olivier Cauly, *Kierkegaard*, çev. Işık Ergüden, Ankara: Dost Kitabevi, 2006, s. 37–38.

söyler.¹¹ Çünkü Kierkegaard, Tanrı'nın kendisini Hıristiyan prensiplerine inanan fakat paganlar gibi yaşayan bir toplumun, içinde bulunduğu durumu (skandal) açıklaması için seçtiğine inanıyordu. Bu iki dönem nedeniyle Kierkegaard'ın yazılarından hareketle yerini belirlemek oldukça zordur fakat eserleri çoğunlukla dini bir içerik ve eğilim taşıdığından onu ilahiyatçılar ya da biraz daha farklı bir ifadeyle sürekli insan kalbini tema alan "Hıristiyan felsefe yazarları" arasına koyabiliriz.

Kierkegaard beşkardeşinin de otuzüç yaşını geçmeden öldüklerini görünce kendisinin de aynı yaşı geçmeden öleceğine inanıyordu. Bu yüzden 1846 yılında henüz otuzüç yaşına girmemiş olmasına rağmen *Postscript* adlı eserini yayınladı ve bu çalışmasını son eseri olarak nitelendirdi. Dolayısıyla bu eser onun yazı hayatının bir itirafı gibidir. Yani bu eserde takma adla yayınladığı eserlerin yazarı olduğunu ve diğer eserlerinde bazı değiniler halinde verdiği dinsel varoluşu geniş bir şekilde açıkladı. Bu eseri son eseri olarak nitelemesine rağmen içinden gelen yazma isteğini engelleyemeyince *Two Age* (1846) adlı eserle ve onu takip eden diğer eserleriyle yazı hayatına devam etti.

Kierkegaard yazılarına gösterilen tepkilerden dolayı düş kırıklığına uğradı. Yazılarının anlamını kavrayamayan ya da anladıkları halde onu alaya alan eleştirmenlerle arası açıldı ve insanlara olan güveni sarsıldı. *Concluding Unscientific Postscript: to the Philosophical Fragments* adlı eserinden sonraki yapıtlarının çoğunda bu ruh halini görebiliriz.

Belirtmemiz gereken bir husus da onun takma adlarla eserlerini yayınlaması meselesidir. Kierkegaard'ın niçin takma ad kullandığı çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bunun birçok sebebi vardır. Her şeyden önce Kierkegaard'ın melankolik ve içine kapalı oluşu duygu ve düşüncelerini doğrudan doğruya açığa vurmasına engeldi. Yaşadığı dönemde Kıta Avrupası'nın dini eleştirme yönündeki tutumuna karşı inanan ya da inanmayanlar için dini kavramların farklılığını vurgulamayı hedeflemiştir.

Ayrıca Kierkegaard entrikadan, kılık değiştirmekten hoşlanan bir kişiliğe sahipti. Ancak Kierkegaard'ın takma ad kullanmasının daha derin bir sebebi vardır; Kierkegaard'ın estetik eserleri insan varoluşunun çeşitli imkânlarını tasvir ederler, bu varoluş biçimlerinden kimini kendi hayatında denemiş, kimini de eşsiz hayal gücünde yaratmıştır. Bundan dolayı Kierkegaard takma adlardan hiçbirinin kendi kişiliğini temsil ve ifade etmediğini, estetik yazarların fikirlerinin kendine ait olduğunu söyler. Ayrıca yukarıda da belirttiğimiz gibi Kierkegaard bütün eserlerini hem kendi kendini tanımak, kendi kendini eğitmek, hem de bu arada

¹¹ Kaufman, 1997, s. 36

başkalarına yardım etmek, dolayısıyla iyi bir iş yapmak amacı ile yazmıştır. *Journal and Papers*'ta yazdığı bazı kayıtların gösterdiği gibi takma adla yapılan bir sunumun Tanrı önünde bir şahit ve şehit olarak kendisinde neye yol açtığının ve kendisini neye maruz bıraktığının acı bir biçimde farkındadır.¹²

Kierkegaard'ın en büyük arzusu başkalarında da ahlak ve din bilincinin uyanmasını sağlamaktır. Ancak onun hakikat anlayışına göre, ahlaki, dini hakikatler doğrudan doğruya bildirilmezler Sokrates'in yaptığı biçimde ancak dolaylı bir şekilde başkalarında bu bilinç uyandırılabilir. Bütün takma adlar gerçek adı sır haline getirir ve sorumluluğun kişinin kendi adıyla edimde bulunmadan ve imzalamadan oluştuğu düşünülür. Takma ad kullanma bu bakımdan dolaylı bir bildirme metodudur¹³ ve kişi bazen kendisinin adlandırılmasını dilediği adla istedikleri daha etkili ve otantik olarak ifade eder.¹⁴ Bu durumda Kierkegaard'ın genel düşüncesindeki estetik, etik ve dini evrelerin hangisine gitmek istiyorsa bunun seçimini kendine bırakmanın bir sonucu gibidir; kişiyi estetik aşamadan dini aşamaya götürecek bir yazım tekniğidir.¹⁵ Yani kendi etkinliğini mümkün olduğu kadar gayri şahsi kılma çabasıdır. Hatta bunun için farklı adlarla bizzat kendisinin yazmış olduğu başka eserleri bile eleştirmiştir.¹⁶ Kısmen Platon'un diyaloglarında rastlanan bu durum daha önce felsefede görülmemiş bir uygulamadır. Zira takma adlarla bir mesafe ve kırılma meydana geldiği doğrudur, okur böylece ele alınan konunun özünü daha açık bir şekilde görebilir. Fakat bu durum Kierkegaard'ın eserlerinin ironi gözüyle okunmasını da berberinde getirir. Onun eserleri için ironi bir tür maske ve kılıç vazifesi görmüştür.¹⁷ Bunun sonucunda da felsefi olarak tutarsız görünmesine ve eserlerinin yorumlanmasında çelişkilere sebep olmuştur. Fakat Kierkegaard'ın yazma amacı ne olursa olsun, bu konudaki

¹² Kierkegaard, *Sickness Unto Death*, çev. Howard V. Hong, Edna H. Hong, Princeton: Princeton University Press, 1980, s. 158.

¹³ Batuhan, 1952, s. XIV – XV.

¹⁴ Jacques Derrida, “Kime Vermeli (Bilmemeyi Bilmek)”, *Kierkegaard ve Din*, ed. ve çev. Ahmet Demirhan, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2003, s. 75.

¹⁵ Recep Alpyağıl, *Wittgenstein ve Kierkegaard'dan Hareketle Din Felsefesi Yapmak*, Anka Yayınları, İstanbul, 2002, s. 40.

¹⁶ Alasdair MacIntyre, Varoluşçuluk, çev. Hakkı Hünler, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000, s. 7.

¹⁷ Roger Poole, “Önsöz”, Søren Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 19. İroni; herhangi bir şey söylememek ya da düşündüğünden başka bir şey söylemek amacıyla konuşmak hileli, sınırlendirici, sorgulayıcı ya da konuşacak başak birine ya da bir şeye sahip gibi konuşmak ironik konuşmak demektir.

değerlendirmeler nasıl yapılırsa yapılsın olan şey şudur ki bu eserler ve düşünce yapısı özellikle 20. yüzyılın başından beri insanları etkilemekte insanları etkileyecek düşünür ve yazarları da etkisi altına almakla bu sınır daha da genişlemektedir.

Kierkegaard'ın yazmış olduğu eserleri üç başlık altında toplamak mümkündür. 1. Eserler: basımı yapılan veya bir konuyu içeren eserler. 2. Günlükler: 1846–1855 yılları arasında yazılmış olan ve 36 günlükten oluşan kısım. 3. Mektup ve Belgeler: bunlar iki cilt halinde toplanmış ve yayınlanmıştır.

2.KIERKEGAARD'IN BAZI FELSEFİ ESERLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Sokrat'ta İroni Kavramı, (1841), Kierkegaard'ın ilk eseri ve aynı zamanda yüksek lisans tezidir. Eser Xenophon, Aristophanes ve Platon'un bakış açısından Sokrates'i değerlendirmeyi içerir. Sokratik ironinin herhangi bir şey söylememekten müteşekkil olduğunu belirtir. Kişinin bir şey hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığını beyan ettiğini ama bunu sorgulamak, konuşacak ya da düşünecek herhangi birine ya da bir şeye sahip olmak için yapılan bir şeyden oluştuğunu yazar.¹⁸ Eserde ironinin, bir şey söyleyip yine de herhangi bir şey söylenmediğinde bunun ironi olduğu belirtilir. Sokrates'in ironi kavramını en iyi anlayanın Aristophanes olduğunu belirtir. Eserin son kısmında Sokrates'in ironi kavramının çağdaş bazı filozoflarla karşılaştırılması sunulmuştur.

Either/or, A Fragment of Life, (1843), (Ya/Ya da Yaşamdan Bir Parça). Genelde *Either/Or* diye bilinen bu eser Kierkegaard'ın Victor Eremita takma adıyla yayınladığı ilk eseridir. Kierkegaard nişanlısı Rogine Olsen'den ayrıldıktan sonra Berlin'e giderken bu eserin taslaklarını da beraberinde götürmüştür. Berlin'de hayatının en yalnız kışını geçirirken bütün gün oturup bir biri ardı sıra eski nişanlısı Rogine Olsen'e her şeyi açıklamayı amaçlayan bu eserini tamamlamaya çalışmıştır. Özellikle bu eserdeki "*Secuder Diary*" (*Baştan Çıkarıcının Günlüğü*) adlı bölümü farklı adlar altında onun Rogine'yle yaşadığı ilişkiye dair önemli bilgiler vermektedir ve bu bölüm "*bir sadizm başyapıtı*"¹⁹ olarak değerlendirilir.

Eser her ne kadar metin içine metin sokulmasıyla oluşturulmuş gibi olsa da *Either/Or*, başlıca iki kısımdan oluşmaktadır. Kierkegaard eserde genel olarak etik ve estetik hayat biçimlerini karşılaştırırken sabitliği ahlaki hayatın belirleyici bir karakteristiği olarak varsayar ve etik

¹⁸ Derrida, 2003, s. 95.

¹⁹ Poole, "Önsöz", 2000, s. 27.

hayat, hayata bir bütünlük verilmesi amacıyla geçmişle geleceği birleştiren bağlılık ve mükellefiyetlerden biri olarak resmedilir.²⁰ Yani Kierkegaard burada, varoluşun sükûnetle saf düşünce alanını işgal eden soyut bir şey olmadığını, aksine “varlığımızın temelini” erişen verdiğimiz ya/ya da kararlarıyla günbegün yeniden keşfedilen ve yeniden ifade edilen bir şey olduğunu savunur.

Özellikle eserin ikinci bölümünde (Rogine Olsen'le olan ilişkisinin etkisiyle) evliliğin etik önemiyle ilgili tartışma ön plandadır ve bu bölüm Rogine'ye yazılmış uzun bir mektup gibidir. Kierkegaard'ın B. R. Müller'le olan kavgasını başlatan yazıda da Müller, *Either/or* için şunları söylemişti; “Kierkegaard'ın *Either/or* adlı eseri iki kısımdır, birinci kısım iyi, ikinci kısım yazarın konulara hâkim olmadığı faydasız bilgilerle doludur. İkinci kısım her yönüyle düzensiz ve konudan konuya geçişler oldukça çok olarak kullanılmıştır.”²¹

Kısaca özetleyecek olursak, zaman zaman Kierkegaard'ın eğlence hayatına dalmış gençliğini tasvir eden bir eser olarak değerlendirilen *Either/or*'un birinci kısmı varoluşun aşırı değersizliği üzerine oldukça sıkıcı bir biçimde durur. İkinci kısmında ise ilk kısmın estetik kararsızlığı yerine evlilik, meslek ve imanla ilgili kararların etik bir gerçekliğe bağlandığı etik bir varoluş ile açıklanır. Hıristiyan evliliği aşkı, evlilik ile birleştirerek onu hem düşünsel hem de ebedi hale getirir. Ayrıca evlilik aşka süreklilik ve istikrar kazandırarak onu toplumsal sorumluluk bağlamına oturtur. Bir anlamda bu etik evre varoluşun toplumsal boyutuna tekabül eder. Sonuçta da bu evre dini varoluşa giden yolda bir geçiş evresini temsil eder ve etik alan birleşik bir varoluş anlayışı perspektifinde, doğrudan doğruya estetik alanın karşısında durur. Yani *Eithor/or* varoluş alanlarının veya duraklarının nasıl örgütlendiğini ortaya koyar.

Repetition: An Essay In Experimental Psychology (16 Ekim 1843), (Yineleme, Tecrübî Psikolojide Bir Deneme). Constantin Constantius takma adıyla yayınladığı eseridir. Korku ve Titremeye aynı tarihte yayınlanmıştır. Eser iki bölümden oluşmaktadır. (Bu eserde de ana tema Rogine Olsen etrafında oluşturulmuştur.) Eserde Kierkegaard bir dizi çözülemez sorunu çözmeyi amaçlar: Rogine'yle gerçekten evlenmek istiyor muydu yoksa bundan korkuyor muydu? Onunla bir gelecek istiyor muydu yoksa bitmez tükenmez bir geçmişi tekrar mı yaşamak istiyordu? Harika anlar tekrar edilebilir mi yoksa daima düş kırıklığı mı yaratır? gibi sorunları.

²⁰ Stanley Hauerwas, *Dispatches from the Front: Theological Engagements with the Secular*, Durham, Duke University Press, 1994, s. 32.

²¹ Abdurrahman Bedevi, *Dirasat fi'l-felsefeti'l-Vücutiyye*, 3. Baskı, Beyrut, Darü's-Sakafe, 1973, s. 28–29.

Rogine Olsen, Haziran 1843'te Fritz Schegel'le nişanlanınca "tekrar"ın bir olasılık olarak sunulduğu bu eserin belirttiğimiz sorunlar etrafında dönen ince diyalektik amaçları bir anlamda gitmiştir. Artık böyle bir olasılık yoktur. Bu nişanlanmayı duyunca sinirlenen Kierkegaard, matbaaya vermiş olduğu eserin son 10 sayfasını geri çekerek bunun yerine özel bir sonuç ilave etmiştir. Eserin genelde tutarlı olarak yorumlanamayışının da sebebi budur. Çünkü orijinal tasarım yazarı tarafından bozulmuştur. Ayrıca metindeki çeşitli çatışan terimler de bir bağlamdan yoksun gibi durmaktadır.

Fear and Trembling (1843), (Korku ve Titreme). Eser Johannes de Silentio -sır tutan kişi- takma adıyla yayınlanmıştır. Bu takma adın seçilmesinin bir sebebi İbrahim'in imanının gizemi hakkında konuşamamak olduğu gibi diğer bir sebebi de eski nişanlısı Rogine Olsen ile mahrem, gerçekleştirmemiş aşkının sırrını saklamasıdır. Eserin başlığı *Korku ve Titreme* olmasına rağmen bu kelimeler eserin içinde pek görülmez. *Repetition*'da olduğu gibi bu eserde de Kierkegaard iman ile kurban etme konusunu ele alarak imanın özünde çelişkili (paradoksal) bir yapısı olduğu sonucuna varmıştır. Şöyle ki; Tanrı'nın oğlunu kurban etmesini buyurduğu İbrahim'i örnek olarak ele alır. Bu kesin buyruğa boyun eğmeyi kabul eden İbrahim, etiğin buyurduklarını bir kenara atar. (Etik askıya alınır).²² Metafizik açıdan herkes için doğru olan ahlaksal ilkeler reddedilir. Böylece etik karşısında dini inançla tek başına kalma gibi korkunç bir tehlikeyi göze alır. *Either/or*'da etik alan estetik alanın karşısına konulurken *Korku ve Titreme*'de ise etiğin teolojik olarak askıya alınmasıyla birlikte ön plana çıkan şey, etikle dini olanın çatışmasıdır. Burada Kierkegaard'ın dini sıçrayış dediği şeyi gerçekleştirir ve böylece genel olandan yani sistemin evrensel değerlerinden sıyrılır ve dini inanç, ahlakın üstünde ya da ötesinde yer alır. Bu onun ahlak üstü olduğu anlamına gelir. Fakat ahlak akıl üstü bir niteliğe sahip olduğu için dini emirler de aynı niteliğe sahiptir. Bundan ötürü, Hegel'in sandığı gibi Hıristiyanlık, felsefe tarafından aşılamaz. Felsefenin durduğu yerde, günah bilincinde, sıkıntı da başlar. Bu değerlendirmelerden dolayı eser Hegel eleştirisinin bir dışı vurumu olarak görülebilir.

Korku ve Tireme'nin Giriş'inde en yüce tutku olan imanın her nesil tarafından yeniden başlatılması gerektiği sürekli tekrar edilir.

Kierkegaard *Korku ve Tireme*'de İbrahim ile İshak öyküsünde yani kurban eden baba ile kurban edilen oğul arasındaki bağı inceler. *Korku ve Titreme* ile *Repetition* eserlerinin peşi sıra yayınlanması oğlun kurban edilmesi teması ile sonluluk içinde ifade bulamayan bir aşktan vazgeçme

²² Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, çev. N. Ekrem Düzen, İstanbul, Ara Yayınları, 1990, s. 48.

teması arasında mevcut gizli bir yakınlık kurulmak istenir gibidir.²³ Zira böylece Tanrı ile İsa, İbrahim ile İshak ve özellikle de M. Petersen ile Kierkegaard yani kendisiyle babası arasındaki ilişkiyi aynı zamanda da kendisiyle Rogine arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bir anlamda burada Kierkegaard'ın zihninde, ilahi bir yolla atandığı vazife olarak gördüğü şeye gönderimde bulunmakla, haklı çıkarttığı kendisinin Rogine Olsen ile nişanlılığını bozması vardır.²⁴ Nitekim Kierkegaard kendisini sıradan bir birey olarak görmüyordu. O, babasıyla ilişkisinde nasıl babası İbrahim, kendisi İshak rolünde idiyse, Rogine'yle olan ilişkisinde de kendisi İbrahim, Rogine İshak rolündeydi. Babası kendisini Tanrı için kurban ettiği gibi kendisi de Rogine'yi Tanrı için kurban etmişti. Fakat nasıl İbrahim, İshak'ı kurban etme kararındaki sebatı sebebiyle Tanrı ona İshak'ı geri vermişse, benzer bir fedakârlığı Kierkegaard da ortaya koyarsa kaybettiği nişanlısını geri elde edebileceği düşüncesindeydi. Buna rağmen eseri yayınlandığı yıl (1843) “*İmanım olsaydı nişanlımla kalırdım*” cümlesini kullanmıştır. Çünkü Kierkegaard'a göre İbrahim, İshak'ı kurban etme fikrinde olsa da onu asla kaybetmeyecektir; İbrahim için İshak'ı kurban etme edimi, onu kurban etmeyeceğini ya da İshak'ın geri döneceğini bilmektir. İşte bu noktada iman tam bir paradokstur. İbrahim ve İshak kıssası her erkek ve kadın için her an ihtiyaç duyulan sorumluluktan bahseder. Aynı zamanda, İbrahim'in paradoksuna yakalanmayan hiçbir etik genellik yoktur.²⁵

Kierkegaard her ne kadar eleştirirse de özellikle *Korku ve Titreme* ima ettiği gibi siyasal bütünün kurban etmeye dayalı kanunlarında ilahi olanın tecessümünü kabul etmeyi reddeden Hegel'in *Philosophy of Right*'ı üzerine eleştirel bir yorumdur.²⁶ Ayrıca bu eserde İbrahim ile İshak kıssası, Schleiermacher'ın mutlak bağımsızlığının farklı bir şekilde sunulmasıdır.²⁷

Ayrıca Frank Magill'in belirttiğine göre eser yayınlandığında olumsuz bir tepki yaratmıştır.²⁸ Fakat lirik üslubu hala okuyanları etkilemektedir. Eserdeki şiirsel üslubun sebebini ise eserin kenarına Kierkegaard'ın yazdığı şu cümle açıklık getirmektedir. “Yalnız şairler arasında yaşayan bir şair”.

²³ Cauly, 2006, s. 22.

²⁴ MacIntyre, 2000, s. 14.

²⁵ Derrida, 2003, s. 97.

²⁶ John Millbank, “Kierkegaard'da Yüce”, *Kierkegaard ve Din*, ed. ve çev. Ahmet Demirhan, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2003, s. 150.

²⁷ Millbank, 2003, s. 145.

²⁸ Frank Magill, *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği*, 2. Baskı, çev. Vahap Mutal, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992, s. 42.

Derida'ya göre Hıristiyan bir düşünür olan Kierkegaard eserini İbrahim'in sırrını en azından okunuşunda evangelik olarak bitirir. Bu Yahudi ya da İslami bir okunuşu dışlamaz ama Kierkegaard'ın yorumunu yönlendiren ya da ona hâkim olan belirli bir evangelik metindir.²⁹

Philosophical Fragments: Or A Fragment of Philosophy, (1844), (Felsefe Parçaları Yada bir Parça Felsefe). Johannes Climacus takma adıyla yayınlanmıştır. Bu eserinden itibaren eserlerinde bütüncül bir felsefe sistemi kurmuş olan Hegel'e karşı, yaşanmış olanın bir düşünce sistemine indirgenemezliğini ve özgüllüğünü savunmuştur. Kierkegaard'a göre acı, gereksinim gibi şeyler, tüm diğer rasyonalist, sistemci filozofların sandıkları gibi ne aşılabilen ne de değiştirilebilen katı gerçeklerdir. Bu bir anlamda eserin temel konusunun ebedi mutluluğu tarihsel bir kesinlik üzerinde temellendirebilir miyiz? sorusunun cevabının aranmasıdır.

Kierkegaard eserde Hıristiyanlığı herhangi bir anlam içerecek biçimde ortaya koymaya çalışmıştır. Hıristiyanlığı özgür iradeyi varsayan ve özgür iradenin olmaması durumunda her şeyin anlamsızlaşacağı bir varoluş biçimi olarak dile getirmiştir. Hegelci felsefeye saldırısı daha sonra bu eserin bir tamamlayıcısı olarak sayılan *Postscript*'le devam etmiştir.

The Concept of Dread, (1844), (Korku/Kaygı Kavramı). Vigilius Haufniensis takma adıyla yayınlanmıştır. Bu eser *Philosophical Fragments*'ten dört gün sonra yayınlanmıştır. Kierkegaard, Hegel felsefesine saldırıya başladığı *Philosophical Fragments*'te konuları oldukça kısa geçmişti ki bu eseriyle o, özgürlük konusundaki görüşlerini psikolojiyi de kapsayacak biçimde genişletmiştir. Dolayısıyla eser onun ilk psikolojik değerlendirmelerinin bulunduğu bir çalışması olarak sayılabilir, bu bağlamda ele alınan *Repetition* psikolojiden ziyade bir deneme eseri gibidir. Zaten eserin alt başlığında belirtildiği gibi “mevrüs günahı konu edinen dogmatik problem üzerine psikolojik açıdan yalın bir tefekkür”dür. Kierkegaard bu eserde şeytaniliğin iyilik korkusu olduğu yönünde bir teori geliştirmiştir³⁰ ki ona göre şeytaniliğin biçimleri çeşitli olup kapanıklık, anilik, boşluk ve bıkkınlık gibi şekillerde ortaya çıkar.

Eserde korku ve kaygı kavramları arasında ayırım da yapan Kierkegaard bunları kısaca şöyle tanımlar: Korku belirli bir şeye yönelmiştir, nesneye bağlıdır. Kaygı ise hep belirsizdir, herhangi bir yönetimi olan bir duygu değil, nesnesi olmayan ruhsal bir durumdur.³¹

²⁹ Derrida, 2003, s. 100.

³⁰ Kierkegaard, *The Concept of Dread*, 5. Baskı, Trans. Walter Lowrie, Princeton: Princeton University Press, 1969, s. 101–105.

³¹ Kierkegaard, *The Concept of Dread*, s. 37–41.

Prafaces, (1844), (Önsözler). *The Concept of Dread* le aynı yıl ve farklı bir takma ad olan Nicolous Notabene ile yayınlamıştır. Bu eserde Kierkegaard, *The Concept of Dread*'in yazarından oldukça farklı bir portre ile ortaya çıkmıştır. Notabene evli ve etik aşamada iken Haufniensis estetik yaşamdadır. Bu eser Kierkegaard'ın yazmadığı kitaplar için yazdığı önsözleri içermektedir. Böyle olmasının nedeni eserin yazarı olarak gösterdiği Nicolous Notabene'nin eşi eğer yazar olursa kendisini boşayacağını belirtmesi nedeniyledir.

Stages on Life's Way (1845), (Yaşam Yolunun Durakları). Hilarius Bookbinder takma adıyla yayınlanmıştır. Kierkegaard'ın en olgun sanatsal başarısı olarak değerlendirilebilir. Bu eser bir anlamda *Either/or*'un devamı gibi olup *Either/or*'daki görüşünü yineler ama çok önemli yeni bir ayrım yapar. Şöyle ki; dini aşama ya da alan, yalnızca estetiğin yaşam biçimi olarak yetersizliğini göstermeyi amaçlayan bütün önceki eserlerindeki görüşlerinin mantıksal bir sonucuydu. Kierkegaard *Either/or*'da estetik ve etik olmak üzere iki alana yer verirken bu eserde üç ayrı alandan söz eder. Yani ağırlıklı olarak dini alan burada ele alınır. Eserin “*Suçlu mu? Suçsuz mu?*” adlı üçüncü ve son bölümünde bozulan nişanımı yeni bir açıdan inceler. Bu bölüm genelde dini bir düşüncüyü açıklayan eserde yer alan tek estetik metindir. Etik düzeyde âşıkların birleşmelerindeki engel iki sevgilinin farklı varoluş duraklarında bulunmalarından, aşkı birinin estetik açıdan diğerinin etik açıdan yorumlamasından kaynaklanır. Bu engel ancak birinin öbürünü kendi varoluş alanına çekebilmesiyle aşılabılır, fakat bu çok az rastlanan bir durumdur. Fakat dinsel düzeyde engel iki kişiden birinin yapısal farklılığından, kaderini acı çekmek olarak görmesinden ve ancak acı çekerek bulunduğu yer ve zamandan kopup sonsuzluğa hazırlanabileceğini kabul etmesinden kaynaklanır. Estetik kahramanın karşıtı kendi dışındaydı, dinsel kahraman ise karşıtını kendi içinde bulur. Estetik kahraman fethederek, dinsel kahraman acı çekerek yücelir. Bir düşünce uğruna acı çekmek ise o düşüncenin dini varoluş alanında gerçekleşmesi demektir. Bu eserde savunduğu görüşlere bakılarak onun yaşam ve genel olarak insanlık hakkındaki yaklaşımının gittikçe karamsarlaştığını söyleyebiliriz. Zira yaşadığı üzücü olaylar (Rogine'nin evlenmesi ve aralarında Tanrı'nın olanaksız olanaklı kılmasıyla gerçekleşecek bir tür ilahi evlilik bulunduğu yolundaki romantik düşüncenin yıkılışı gibi) onun dünyaya bakışını olumsuz yönde etkilemiştir. *Korku ve Titreme* ve *Repetition*'da da aynı görüş vardı (o dönemde Rogine henüz evlenmemişti ama) şimdi her şey sona ermişti. Çübükü Rogine başkasıyla evlenmişti. Eserin “*ziyafet*” adlı ilk bölümünde düş kırıklığını açıkça ortaya koyar. Platon'un *Ziyafet Yahut Aşk* adlı eserini örnek aldığı bu bölümde aşk, cinsellik, kadın gibi

konulara değinir ve kadınlardan genel olarak acı bir alay ve nefretle söz eder.

***Concluding Unscientific Postscript: to the Philosophical Fragments.* (1846), (Felsefi Kırıntıları Tamamlayan İlim Dışı Eklenti).** Johannes Climacus takma adıyla yayınlanmıştır. *Philosophical Fragments*'in oldukça genişletilmiş bir şekli olan bu eser Kierkegaard'ın, özellikle din felsefesi açısından, en önemli eseridir. Eser içerik olarak Hegelcilikle polemikinin ve kendine dair tefekkürün damgasını taşıyan dört yıllık yoğun bir çalışmanın sonucudur. Eseri yazdığı otuz üç yaşına gelmişti ve bu yaşta öleceğine inanıyordu. Bu yüzden bu eseri son çalışması olarak tasarlamıştı. Hatta daha önce takma adla yayınladığı tüm eserlerin kendisine ait olduğunu açıklamıştı. Fakat bunu yaparken yine kendisini eserlerin yazarı olarak görülmemesini isteyerek yapmıştır: “Takma adlı eserlerde bana ait tek söz bile bulunmamaktadır. Benim onlar hakkında üçüncü kişi olmam dışında bir görüşüm yok. Bir okuyucu olmamın dışında onlar hakkında bilgim olmadığı gibi onlarla kişisel bir ilişkim de yok.” Kierkegaard eserinin bir sonuç olması yanında feshetmeyi içerdiğini de belirtir.³²

Düşüncesinin temellerini savunduğu bu eserde Sokrates tarzı istihzalı bir sorgu metodu göze çarpar. Climacus'a (Kierkegaard) göre hakikat sübjektiftir, bizim için gerekli olan objektif düşünmede olduğu gibi *ne* sorusu değil sübjektif düşünmede olan ve Sokrates'inde cevap aradığı *nasıl* sorusudur. Burada özellikle Hegel'e sataşmalar oldukça boldur. Hegel'i muhteşem bir saray inşa eden ama kendisi kulübede yaşayan bir kişiye benzetir.³³ Bu arada Descartes'i de eleştirir. Bu yaklaşımının temelinde de Hristiyanlığı açıklamaya çalışan felsefi değerlendirmelerin hepsini saçmaya indirgeme teşebbüsü vardır.

Postscript'te merhaleler tasviri de oldukça geniştir. Estetik, etik, dini merhaleler sırasıyla incelenir. Eserde etik, iyilik ve kötülük kavramlarını göreceleştirerek özneyi edimlerinin ve yaşamının anlamından mahrum bırakan toplumsal ve tarihsel ahlakla karşıtlık içinde ve öznel niyet açısından düşünülmüştür.³⁴ Kısaca eserin içeriği, eserin hemen başında sorduğu şu sorunun cevabı gibidir: “*Nasıl Hristiyan Olacağım.*”

Eserin adlandırılmasının altında yatan sebebe gelince eserde Hegel ve Hegelciliğe karşı yoğun göndermeler vardır. Bilindiği gibi Hegel

³² Kierkegaard, *Concluding Unscientific Postscript: to the Philosophical Fragments*, çev. Howard V. Hong-Edna H. Hong, Princeton University Press, Nem Jersey, 1992, s. 626, 619.

³³ Bu benzetme Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık; Umutsuzluk*. (2. Baskı), çev. M. Mukadder Yakupoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 53–54 de geçmektedir.

³⁴ Cauly, 2006, s. 121.

özellikle aydınlanmanın dine karşı getirdiği eleştirileri azaltmak için felsefi sistemini bilim seviyesine çıkarmak istiyordu. Eserin başında yer alan ‘bilimsel olmayan’ ifadesi sistematik bir felsefe ile düşüncesini gerçekleştirmek isteyen Hegel’e karşı oluşunun bir ifadesi gibidir.

Two Age (1846), (İki Çağ). Kierkegaard, *Postscript*’ten sonra yazmamaya karar vermişti fakat içinden gelen yazma isteğini durduramayarak Fru Gyllembourg’un “*Two Age’s*” adlı romanından etkilenerek tekrar yazı hayatına döner.³⁵ Eserin en önemli tümcesi ve onun özeti “Ahlak karakterdir, karakter kazanılmış bir şeydir... Karakter içselliktir”³⁶ cümlesidir.

Present Age (1846), (Bu Çağ). 1846’da Kierkegaard, dönemin mizah gazetesi *Corsair* ile mücadeleye girmişti. *Corsair*, Kierkegaard’a karşı oldukça ağır ithamlarda bulunuyordu. Hatta Kierkegaard, “Bir katilin oğlu bile *Corsair*’in bana karşı başlattığı iğrenç saldırıda suçsuz olduğumu hemen anlar”³⁷ demiştir. Eserde bu tecrübe anlatılmak istenmişse de sadece bununla yetinilmemiştir. Eserde tarif edilen çağ, şu an içinde bulunduğumuz çağın tüm özelliklerini taşır. Kierkegaard, adeta bir kâhin gibi günümüzü o zamanda bir kırsal Avrupa ülkesi olan Danimarka’dan tanımlamaya çalışmıştır. Eser ayrıca, toplumun, herkesi bir seviyeye indirme işlemini, ferдин imhası amacıyla yaptığını da işaret etmektedir.³⁸

Works of Love (1847), Søren Kierkegaard. Kierkegaard’ın kendi adıyla yayınladığı eserlerden biridir. Eserin konusu diğer aşk türlerine karşı olarak ortaya koyduğu Hıristiyani aşk ve buna bağlı olarak da Hıristiyan etik’idir.

Crisis in a Life of an Actress and other Essays on Drama (1848). İnter et İnter takma adıyla yayımlanmıştır. *The Fatherland* gazetesinde 1847 yılında yazmış olduğu makaleleri içermektedir. Eserde adı zikredilmeyen söz konusu olan oyuncu Johan Ludvig Heiberg’in eşi Johanne Luise Heiberg’dir. Kierkegaard onun sanat anlayışını övmüştür. Eser hayatın estetik aşamasından etik aşamasına geçiş etrafında döner ve asıl sorun şudur: hayatın etik aşamasında olan bir kişi nasıl estetik zevk yeteneğine sahip olur. Bu dönemde Kierkegaard normalde dini içerikli eserleri yazmasına rağmen bu eser estetik ilgilerininin devam ettiğini göstermektedir.

³⁵ Fru Gyllembourg’un annesi J. L. Heiberg, Kierkegaard’ın bir makalesini 1834 Kasım’ında *Flyvendè Post*’ta ilk yayımlayan kişiydi.

³⁶ Kierkegaard, *The Two Age*, ed. and trans. Howard V. Hong, Edna H. Hong, New Jersey, Princeton University Press, 1978, s. 77–8.

³⁷ Charles Williams, “Introduction”, Søren Kierkegaard, *Present Age*, (çev. Walter Lowrie), London: Oxford University Press, 1940, s. VII.

³⁸ Magill, 1992, s. 106.

The Point of view for my Works as an Author (1848). 1848 yılında yazılmış olmasına rağmen 1858’de yani Kierkegaard’ın ölümünden beş yıl sonra kardeşi tarafından basılmıştır. Kierkegaard Hıristiyanlığın kişisel bir iç inanç olarak kavranması gerektiğini, kalabalığın değil bireyin esas olduğunu, doğruluğun yaşayan her insanın sadece birey olmasıyla iletilebileceğini ve alınabileceğini ileri sürmüştür.³⁹ Kendisi ile ilgili olarak “eğer mezar taşıma bir şey yazabilseydim “O Birey” yazardım”⁴⁰ demiştir. İlk bölümünde kişiliğini etkileyen bazı olaylardan bahsetse de eseri tam bir biyografi olarak nitelendirmek mümkün değildir.⁴¹

The Sickness Unto Death, (1849), (Ölümcül Hastalık: Umutsuzluk). Johannes Anticlimacus takma adıyla 30 Temmuz 1849’da yayınlanmıştır. Eser, *The Concept of Dread, Philosophical Fragments ve Practise in Christianity*’yi özetler mahiyette olup, günah tecrübesinin psikolojik bir incelemesi yapar.⁴² Bu eserde umutsuzluk için gösterdiği çare imandır, ya da kendisi tarafından değil aşkın bir güç tarafından oluşturulan bir benlik olma görevinin istenilerek benimsenmesidir.⁴³ Yani toplumdaki bireyler umutsuzluk hastalığına yakalanmış ve tedavisi de paradoksal olanı benimsemektir. Çünkü paradoks imandır ve iman ise umutsuzluk içindeki bireylerin kurtuluş yoludur.⁴⁴ İmanın tutarsızlığın potansiyel istikrarsızlığı bu eserde açık bir şekilde geliştirilmiştir. Bu eser *Repetition*’la birlikte günahın lahzalaşması ve varoluş ve inanç için imkânlar olarak umutsuzluğun psikolojik dinamiğinden söz eder.⁴⁵ Eser ayrıca insanların çoğunun sürekli olarak kendilerinden kaçmakta olduklarını ve müesseseleşmiş dinin etkinliklerini ve toplumsal etkileşimini ve bilimsel araştırma ve felsefeyi de içine almak üzere ne denli büyük bir çalışmanın insanlara nasıl kendilerinden kaçma çabalarında yardım eden aygıtlar olarak kullanıldığına işaret eder. Bir anlamda Hıristiyanlığı artık kimsenin yaşamadığını ve bir yanılsama olduğunu belirtir.

The Lilies of Field and the Birds of the Air, (1849), (Bahçenin Zambakları ve Kuşları) Sören Kierkegaard. Bu eser Kierkegaard’ın

³⁹ Kierkegaard, *The Point of View*, Trans. W. Lowrie, London, 1939, s. 132.

⁴⁰ Kierkegaard, *The Point of View*, s. 131.

⁴¹ Walter Lowrie, “Preface”, Sören Kierkegaard, *The Point of view*, s. VII – IX.

⁴² Alastair Hannay, “Introduction”, Sören Kierkegaard, *The Sickness Unto Death*, s. 29–30.

⁴³ Kierkegaard, *Papers and Journals: A Selection*, Trans. Alastair Hannay, London, Penguin Books, 1996, s. 285–6.

⁴⁴ Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık; Umutsuzluk*, s. 53.

⁴⁵ Hent de Vries, “Kabahat İmkânı: Kierkegaard’da Şehadet”, *Kierkegaard ve Din*, ed. ve çev. Ahmet Demirhan, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2003, s. 167–8.

Söylev türünden yazdığı çalışmalardan biridir. Bu eseri tekrar tekrar yazmıştır.

Training in Christianity/Practice in Christianity (1850), (Hıristiyanlık eğitimi). Bu eser *Ölümcül Hastalık*'ta olduğu gibi Johannes Anticlimacus takma adıyla yayınlanmıştır. Eserde özellikle Piskopos Mynster'le bir çatışma var gibidir. Kierkegaard resmi Hıristiyanlıkla Hıristiyan oluş arasındaki farkı ve ikincisinin gerçekleştirilmesi yönündeki görüşlerini ve nefis muhasebesi ve kendini yargılamayı içerir. Eser ayrıca dolaylı iletişim ve iman sıçrayışı konusunu da ele alır.

Journals and Papers. Yaklaşık 20 ciltte toplanan ve Kierkegaard'ın gazetelerde/dergilerde yazdığı yazılarından oluşan bu makaleler topluluğu özellikle onun kişiliği hakkında sağlıklı bir bilgi ve onun diğer felsefecilere bakış açısını içeren çeşitli konulardan bahsetmektedirler.

Kierkegaard'ın burada önemli gördüğümüz ve kısaca bilgi verdiğimiz eserleri dışında başka eserleri de mevcuttur. Bunlar basım ve yazılış tarihlerine göre şöyledir: *Two Upbuilding Discourses, 1843*, *Three Upbuilding Discourses, 1843*, *Four Upbuilding Discourses, 1843*, *Two Upbuilding Discourses, 1844*, *Three Upbuilding Discourses, 1844*, *Four Upbuilding Discourses, 1844*, *Purity of Heart is to Will One Thing*'e eklenen *Edifying Discourses in Diverse Spirits, 1847*, *Christian Discourses 1848*, *Three Discourses at the Communion on Fridays, 1849*.

1850–54 yılları Kierkegaard'ın yazarlığı açısından "*Suskun Yıllar*" diye adlandırılır. Çünkü bu dönemde *For Self-Examination, (1851)*, *Judge for Yourself (1851-52)*'i yazmıştır. Yaşamının bu son döneminde Kierkegaard, hipokrazi ve sahtekârlığa karşı (özellikle kiliseye) son bir saldırı kampanyası başlatmış ve bunu sürdürmek için kendi gazetesi "*The Instant*"ı (*Şu An*) kurmuştur. "*The Instant*"ın dukuzuncu ve son sayısını hazırlarken hastalanmış ve gazetesinin son sayısı ölümünden sonra yayınlanmıştır.⁴⁶

3.SONUÇ

Kierkegaard'ın hayatı, kendi dışındakilerin anlayamadığı bir acı olarak yorumlanmıştır. Yazmak eylemi de bu acının dindirilmesinin bir yolu. Yazı veya davranışlarından kendini beğenmiş gibi değerlendirilse de aslında böyle biri değildir. Hayatının sonlarına doğru evlenmediğine ve çokça eleştirdiği kilisede görev almadığına pişman olmuştur.

Yaşadığı dönemde dikkate alınmadıysa da eserlerinin Almancaya çevrilmesiyle ve özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra oldukça büyük bir

⁴⁶ Roger Poole, 2000, s. 24–25.

üne kavuşmuştur. Bu hususta da özellikle büyük ideallerin, kurumların ve ilkelerin yıkılması etkili olmuştur. Zira insanların uğruna canla başla çalıştıkları din, devlet, hukuk gibi idealler insanları yaşadıkları iki dünya savaşından ve diğer katliamlardan korumamıştır. İnsanlar da kendilerini koruyacak ve uğruna yaşanıp ölünecek tek şeyin yine kendileri olduğu fikrine sarılmışlardır. Varoluşçuluk da bu konuda onlara gerekli düşünsel zemini sunarak bunun etkisinde ortaya çıkan edebiyat da onları bu hususlarda beslemiştir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, özellikle Sovyetler Birliği'ndeki son güçlü olarak niteleyebileceğimiz ideolojinin de yıkılmasıyla insanlar daha fazla bu düşünceyi benimsemeye ve varoluşçu yazar ve düşünürleri okumaya başlamış gibidir. Kierkegaard'ın eserlerine artan rağbeti biraz bu noktada ele almak gerekir. Zira onun düşünceleri özelde Batı Kültürü ve Hıristiyan teolojisi üzerinden Hıristiyan Varoluşçuluk ve Postmodern Hıristiyanlığı etkilediği gibi genelde Varoluşçuluk ve Postmodernizmi de bu etkinin içine almıştır. Varoluşçuluğun aydınlanma ve pozitivizm eleştirisi ve hem dini kesime hem de ateist kesime hitap etmesi etkisini arttıran bir başka neden olmuştur.

KAYNAKÇA

1. Alpyağıl, Recep, *Wittgenstein ve Kierkegaard'dan Hareketle Din Felsefesi Yapmak*, Anka Yayınları, İstanbul, 2002.
2. Batuhan, Hüseyin, *Kierkegaard'da İroni Kavramı*, (Basılmamış Doktora Tezi), İ.Ü.E.F., 1952.
3. Bedevi, Abdurrahman, *Dirasat fi'l-felsefeti'l-Vücdiyye*, 3. Baskı, Beyrut, Darü's-Sakafe, 1973.
4. Cauly, Olivier, *Kierkegaard*, çev. Işık Ergüden, Ankara: Dost Kitabevi, 2006.
5. Derrida, Jacques, "Kime Vermeli (Bilmemeyi Bilmek)", *Kierkegaard ve Din*, ed. ve çev. Ahmet Demirhan, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2003, s. 69-100.
6. Foulquie, Paul, *Varoluşçunun Varoluşu*, çev. Yakup Şahan, 2. Baskı, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1995.
7. Hannay, Alastair, "Introduction", Sören Kierkegaard, *The Sickness Unto Death*, Trans. Alastair Hannay, London, Penguin Classics, 1989, s. 1-32.
8. Hauerwas, Stanley, *Dispatches from the Front: Theological Engagements with the Secular*, Durham, Duke University Press, 1994.
9. Kaufmann, Walter, *Dostoyevski'den Sartre'a Varoluşçuluk*, çev. Akşit Gökürk, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1997.
10. Kierkegaard, *Concluding Unscientific Postscript: to the Philosophical Fragments*, çev. Howard V. Hong-Edna H. Hong, Princeton University Press, New Jersey, 1992.
11. Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, çev. Nedim Çatlı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.

12. Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, çev. N. Ekrem Düzen, İstanbul, Ara Yayınları, 1990.
13. Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık; Umutsuzluk*, çev. M. Mukadder Yakupoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001.
14. Kierkegaard, *Papers and Journals: A Selection*, Trans. Alastair Hannay, London, Penguin Books, 1996.
15. Kierkegaard, *Sickness Unto Death*, çev. Howard V. Hong, Edna H. Hong, Princeton: Princeton University Press, 1980.
16. Kierkegaard, *The Concept of Dread*, 5. Baskı, Trans. Walter Lowrie, Princeton: Princeton University Press, 1969.
17. Kierkegaard, *The Point of View*, Trans. W. Lowrie, London, 1939.
18. Kierkegaard, *The Two Ages*, ed. and trans. Howard V. Hong, Edna H. Hong, New Jersey, Princeton University Press, 1978.
19. Lowrie, Walter, "Preface", Søren Kierkegaard, *The Point of view*, Trans. W. Lowrie, London, 1939, s. VII – IX.
20. MacIntyre, Alasdair, *Varoluşçuluk*, çev. Hakkı Hünler, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2000.
21. Magill, Frank, *Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği*, 2. Baskı, çev. Vahap Mutal, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.
22. Mesnard, Pierre, *Kierkegaard*, çev. Adil Avva, Beyrut: Menşuratu Uveydat, 1983.
23. Millbank, John, "Kierkegaard'da Yüce", *Kierkegaard ve Din*, ed. ve çev. Ahmet Demirhan, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2003.
24. Money, Edward, *Knights of Faith and Resignation: Reading Kierkegaard's Fear and Trembling*, State University of New York Press, Albany, 1991.
25. Niebuhr, H. Richard, *Søren Kierkegaard, Christianity and the Existentialists*, trans. Carl Michalson, New York: Charles Scribner's Son, 1956.
26. Poole, Roger, "Önsöz", Søren Kierkegaard, *Kahkaha Benden Yana*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 11-28.
27. Shinn, Roger L., *Egzistansiyalizmin Durumu*, çev. Şehnaz Tiner, İstanbul, Amerikan Bond Neşriyatı, 1964.
28. Vries, Hent de, "Kabahat İmkânı: Kierkegaard'da Şehadet", *Kierkegaard ve Din*, ed. ve çev. Ahmet Demirhan, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2003, s. 159-178.
29. Williams, Charles, "Introduction", Søren Kierkegaard, *Present Age*, Trans. Walter Lowrie, London: Oxford University Press, 1940, s. VII-XII.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Bingol University
Journal of Social Sciences Institute
ISSN: 1309-6672

YAYIN İLKELERİ / THE PRINCIPLES OF THE PUBLICATION

Ulusal Hakemli olan Dergimiz, yılda en az iki sayı hâlinde yayımlanır.

This journal is published two issues in every year.

Dergide sosyal bilimler alanlarında Türkçe ve yabancı dillerde yazılmış özgün araştırma makaleleri yayımlanır.

Original articles written in Turkish or in any foreign languages are published in the area of social science in this journal.

Yazılar yayımlama ve danışma kurulunun onayından geçtikten sonra yayımlanır.

Articles are published after approving of editorial and advisory boards.

Yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

All writers are responsible for the content of the articles.

Tüm hakları saklıdır. Derginin adı belirtilmeden hiçbir alıntı yapılamaz.

No part of this publication may be reproduced or utilized in any form without referring the name of the journal.

MAKALE YAZIM KURALLARI

Dergide yayımlanması istenen yazılar, sosyal bilimler alanında, bilime katkısı olan, özgün çalışmalar olmalı ve aşağıda belirtilen nitelikleri taşımalıdır.

1- Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar, yazının kapsamıyla uyumlu; yazının konusunu kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtmalıdır.

2- Türkçe ve yabancı dildeki özetler, yazının amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalı ve yazının diğer bölümlerinden ayrı olarak yayımlanabilecek biçimde hazırlanmış olmalıdır.

3- Türkçe ve yabancı dildeki özetlere beşer tane anahtar kelime eklenmelidir.

4- Yazı, dil ve ifade yönünden, dilbilgisi kurallarına uygun olmalı, açık ve yalın bir anlatım yolu izlemeli, amaç ve kapsam dışına taşan gereksiz bilgilere yer verilmemeli ve makale yazım kurallarına uygun olmalıdır.

5- Makalenin hazırlanmasında bilinen bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgeler, bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanmalı, yazının amacına ve kapsamına uygun olarak seçilmeli, yazıda değinilmemiş gereksiz belgelere ve kaynaklara yer verilmemelidir.

6- Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgelerin kolayca anlaşılacak biçimde yalın ve yeterli bir açıklaması bulunmalıdır.

7- Yazıda kullanılan kaynaklar yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmeli, değinilen her belge kaynaklar kısmında yer almalı, ancak yazıda değinilmeyen belgelere kaynaklar kısmında yer verilmemelidir.

8- Sonuçlar, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmeli, metinde sözü edilmeyen veri ya da bulgulara yer verilmemelidir.

Makale aşağıdaki biçimde düzenlenmiş olmalıdır:

1- Kâğıt boyutu, 16,5x24,5 ebadına ayarlanır.

2- Yazılar kâğıdın bir yüzüne 12,5x19,5 cm. boyutunda basılır. (Kenar boşlukları üstten 2,5 alttan 2,5, iç kenar 2,5 dış kenar 1,5 cm. olacaktır.) ilk sayfada üstten 2 satır boşluk bırakılır.

3- Yazılar PC bilgisayarda Microsoft Word programında 11 punto Times New Roman karakteri ile 1,2 nk. satır aralıklı olarak yazılır.

4- Özetler 10 punto, yazı içindeki tablolar, fotoğraflar ve şekil adları ile dipnotlar 9 punto ile yazılır.

5- Makalenin başlığı ilk sayfanın başına kalın 14 punto büyük harflerle sayfa ortalanarak yazılır. Türkçe başlığın altına yabancı dilde başlık ilk harfler büyük diğerleri küçük olarak yazılır. Metin içindeki başlıklar öncesinde 12 punto sonrasında 6 nk boşluk bırakılır.

6- Başlıktan sonra 12 punto aralık verilerek yazar ad(lar)ı unvansız olarak yan yana sayfa ortalanarak yazılır. Unvan, çalıştığı kurum ve e.mail adresi dipnot olarak belirtilir.

7- Çalışma herhangi bir kurumun desteği ile gerçekleşmiş ise kurumun adı ilk sayfanın altında dipnot olarak belirtilir.

8- Yazar adından sonra 12 nk boşluk bırakılarak Türkçe ve yabancı dilde 150 kelimeyi geçmeyen özet yazılır ve yazının ana konusunu tanımlayan anahtar kelimeler bu özetlerde belirtilir.

9- Makale, tablo, şekil ve fotoğraf ve kaynaklar dâhil 30 sayfayı geçmemelidir. Makalenin toplam boyutu 3 mb'ı aşmamalıdır

10- Şekil, tablo ve fotoğraflar bilgisayar ortamında hazırlanıp metin içinde ya da sonunda sayfa boyutlarını (11,5x19,5cm.) aşmayacak şekilde yerleştirilir. Sayfa boyutlarını aşan şekil, tablo ve fotoğraflar ile renkli basılan sayfaların basım masrafları yazar tarafından karşılanır. Makalede yer alan fotoğraf ve şekillerin yoğunluğu düşük olmalıdır.

11- Tablo, şekil, fotoğraf başlıkları ile altlarındaki tablo, fotoğraf veya şekil arasında 6 nk ara bulunacaktır. Tablo, şekil ve fotoğraf başlıkları, bold,(siyah), 1 cm içeriden sağa yaslı, 9 punto yazı ile ve “**Tablo 1:**” şeklinde olacaktır.

12- Atıfta bulunulan kaynakların dipnotta gösterilmesi esastır. Dipnotlar, ilk yazılışta yazarın adı, soyadı, “ “ arasında makale adı, kitap veya dergi adı, yayın yeri ve yılı sıralamasına göre gösterilir. Kitap adı, dergi adı veya benzeri kaynaklar, italik olarak yazılacaktır.

13- Açıklamalar ise, aynı şekilde sayfa altında dipnotta verilir. Aynı sıralamaya göre kaynağı gösterilir.

14. Yararlanılan kaynakların, metin içerisinde gösterilmesi mecburi görülen bazı durumlarda, uluslar arası kaynak gösterme esaslarına uyulur. Ancak açıklamalar yine dipnotta gösterilir.

15- Metin içinde ve dipnotta gösterilen bütün kaynaklar makalenin sonundaki Kaynakça listesine eklenir. Kaynakça, bölümünün boyutu10 puntoya ayarlanır. Bu bölümde yazar soyadı (büyük harf) ve adına göre alfabetik olarak dizilir. Çok yazarlı kaynak gösterimlerinde, ilk yazarın soyadından sonraki yazarların soyadlarının sadece ilk harfi büyük yazılır ve yazar soyaadları aynı şekilde öne alınır. Kaynakça listesinde, yazar adının bulunduğu ilk satır sonraki satırlara göre, 1 cm. içeriden asılı şekilde ayarlanır.

16- Kaynakların önüne sıra numarası konulmaz ve diğer bibliyografya kurallarına uyulur.

Makale teslim edilirken:

1- Yayınlanması istenen makaleler, yayın ve yazım ilkelerine göre A4 formatında bilgisayar ortamında hazırlanıp [www.bingol.edu.tr/ Fakülteler&Bölmeler/Enstitüler/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Sosyal Bilimler Dergisi](http://www.bingol.edu.tr/Fakulteler&Bölmeler/Enstitüler/SosyalBilimlerEnstitüsü/SosyalBilimlerDergisi) adresinden alınan başvuru formu ile birlikte sosbil@bingol.edu.tr e-posta adresine gönderilecektir. Aynı yazının, 1 nüsha bilgisayar çıktısı alınıp yazarlar tarafından imzalanarak Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sekreteryasına ulaştırılacaktır.

2- Hakem önerileri doğrultusunda yeniden düzenlenen makalenin son şekli, yeniden ve aynı şekilde sosbil@bingol.edu.tr adresine ve bir nüshası imzalanarak Enstitü Sekreteryasına gönderilir.

3- Hakemlerden olumlu rapor alamayan ve dergimiz yazım kurallarına göre hazırlanmayan makale yayınlanmaz, yazarna iade edilmez; bu konuda idari ve adli bir sorumluluk kabul edilmez.

Yazışma Adresi:

Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü 12100
BİNGÖL

Tlf: 0 (426) 2150072 Faks: 0 (424) 215 1017

e-posta: sosbil@bingol.edu.tr